

**Η διαφύλαξη των αρχαιολογικών θησαυρών
στην Εθνική Αντίσταση
Η συμβολή του καθηγητή Δημ. Πάλλα
(Παρέμβαση)**

Ειρήνη Πιπερίγκου - Κυριαζή

Σεβασμιώτατε, κύριοι Σύεδροι, εγώ εκτάκτως συμμετέχω, εξουσιοδοτημένη από τον καθηγητή Δημήτρη Πάλλα, της Βυζαντινής Αρχαιολογίας, ο οποίος σήμερα είναι 87 χρονών και με τη σεμνότητα που έχει, τον παρεκάλεσα εγώ ομολογώ να μου δώσει κάτι για τη συμμετοχή του και τη συμβολή του στην Εθνική Αντίσταση, ως αρχαιολόγου τότε στην Ευρυτανία. Ελάχιστα βιογραφικά στοιχεία κατόρθωσα να συλλέξω στα κλεφτά, γιατί δεν ήθελε, είναι τόσο σεμνός άνθρωπος. Ο καθηγητής Δημήτρης Πάλλας γεννήθηκε στη Σαλαμίνα. Εκεί έζησε όλα τα παιδικά και νεανικά του χρόνια, τα εφηβικά και νεανικά. Ο πατέρας του ήταν ιερέυς, γι' αυτό έχει και όλη αυτή τη σεμνότητα. Ήταν πολλά παιδιά. Στην Αθήνα σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στη Φιλοσοφική Σχολή, Αρχαιολογία, εργαζόμενος και μένοντας σ' ένα καρβουνιάρικο κοντά στο Κολωνάκι. Έκανε σπουδές και στο εξωτερικό. Έχει γράψει πάρα πολλά πράγματα, είναι πολυγραφώτατος.

Λοιπόν, ήταν υπεύθυνος για την οργάνωση της ΕΠΟΝ στην Σαλαμίνα, αλλά όταν άρχισαν οι διώξεις από τον κατακτητή σε συνεννόηση με ορισμένους Έλληνες που τον εκτιμούσαν, ως και ο Διευθυντής της Ασφάλειας τον κάλεσε και του είπε: «φύγε, γιατί πρόκειται να κάνουμε συλλήψεις». Και τότε ήρθε στην Ευρυτανία ο καθηγητής Πάλλας, τον Μάιο - Ιούνιο του 1944. Από δω, λοιπόν, απ' την Ευρυτανία διηύθυνε το Παιδαγωγικό Φροντιστήριο και έμενε σ' ένα σπίτι, αλλά δεν θέλησε να μου πει περισσότερα. Μου είπε βέβαια το όνομα της ιδιοκτήτριας. Ο καθηγητής Πάλλας, εν τω μεταξύ πρέπει να πω, ότι ήταν φυματικός, είχε μια νεανική φυματίωση, η οποία ενετάθη εδώ. Μια αναπηρία σήμερα στο πόδι από μια αγκύλωση, είχε ακόμα καταστραφεί και το οπτικό νεύρο και νιώθει πάρα πολύ δυστυχής που δεν μπορεί να διαβάσει. Εγώ ήρθα σε επαφή

μαζί του όχι για άλλο λόγο επειδή κάνω μια μελέτη για τη Μονή Προυσού και ήθελα να δω κάτι σλάιτς ως αρμόδιος και έμπειρος άνθρωπος.

Στο Παιδαγωγικό Φροντιστήριο, την παραμονή που θα έδινε τα διπλώματα στους δασκάλους που θα αποφοιτούσαν από το Φροντιστήριο, ειδοποιήθηκαν ότι πρέπει οπωσδήποτε να φύγουν, διότι έρχονται οι Γερμανοί κ.λπ. και πήγαν προς τη Χούντη. Πέρασε, λέει πεζή, και κρύωσε. Ενετάθη η αρρώστια του. Πέρασαν προς το ποτάμι, τον Κρικελιώτη, κάπως έτσι λέγεται και φάγανε σκέτο ψωμί που τους έδωσαν στο δρόμο. Νύχτα περάσανε όλα αυτά. Επειδή είχε το πόδι του έμενε απ' τους άλλους πιο πίσω. Εν πάση περιπτώσει εκείνο που μου έδωσε, ένα πολύτιμο έγγραφο, γιατί έχει πολλά προσφέρει είναι ότι έκανε ένα υπόμνημα στην Κυβέρνηση του Βουνού για να μην καταστρέφονται οι αρχαιότητες από τους αντάρτες που αγνοούσαν ορισμένα πράγματα και να διαφωτιστεί ο λαός. Διαβάζω λίγο από την αρχή και λίγο από τη μέση:

«Υπόμνημα Δημήτρη Πάλλα, εθνοσυμβούλου και εφόρου βυζαντινών αρχαιοτήτων για τη προστασία των αρχαίων στη σεβαστή Γραμματεία Παιδείας, όπου», δηλαδή όπου είναι Γραμματεία Παιδείας, όχι μόνον στην Ευρυτανία. «Έρχομαι να υποδείξω με τιμή στη σεβαστή Γραμματεία Παιδείας το επιτακτικό καθήκον μας για τη διάσωση των αρχαίων και γενικά των ιστορικών μνημείων και κειμηλίων μας. Μάλιστα, τώρα που οι κατακτητές και από την άποψη τούτη λεηλάτησαν κυριολεκτικά τη χώρα μας, εγύμνωσαν επαρχιακές συλλογές, έκλεψαν αρχαιότητες από την Αθήνα, ανέσκαψαν δίχως έλεγχο, εκάραξαν ονόματα, ως και στον Παρθενώνα, κατέστρεψαν ανασκαφές, βομβάρδισαν κ.λπ.»... «πλήθος από κινητά αρχαία, βυζαντινές εικόνες και άλλα παλαιάς τέχνης προστατευόμενα από τον αρχαιολογικό νόμο. Έτσι, η προστασία των αρχαίων μας από την κυβέρνηση της ελεύθερης Ελλάδας πρέπει να μπαίνει πρώτα στην υπηρεσία...». Μετά λέει, «οι δυνατότητες για συστηματική εργασία προς την κατεύθυνση αυτή τώρα είναι βέβαια πολύ περιορισμένες. Μπορούμε όμως να κάνουμε ό,τι εξαρτιέται από μας και πρώτα-πρώτα μια πλατιά διαφώτιση για να μην προξενούνται καταστροφές από άγνοια. Νομίζω, πως σαν πρώτο

μέτρο που πρέπει να παρθεί είναι το να συστηθεί στους αντάρτες, τους μαθητές και το λαό μας να μην χαράζουν τα ονόματά τους πάνω στα αρχαία και ιδιαίτερα στις τοιχογραφίες των εκκλησιών. Να υποχρεωθούν οι επιτροπές τοπικής αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και τους κληρικούς ν' αναλάβουν κάτω από την προστασία τους το κάθε τι που έχει αρχαιολογική αξία. Ειδικότερα στους αντάρτες μας ως γίνει παράδειγμα ο αγνός λαϊκός αγωνιστής του '21 Μακρυγιάννης, που όταν βρήκε κάποτε ένα άγαλμα, το μελέτησε πρώτα και έπειτα το κατάκωσε για να το δώσει και να το χαρίσει ύστερα από την απελευθέρωση στο γένος για τη παιδεία του, όπως λέει. Οι στρατιωτικές μονάδες του ΕΛΑΣ, θ' αποφεύγουν βέβαια να χρησιμοποιούν για πολεμικούς σκοπούς τόπους με αρχαιολογική σημασία. Πρέπει όμως ακόμα να ειδοποιούν τη Γραμματεία Παιδείας για κάθε αρχαίο λείψανο ή εύρημα που τυχαία συναντούν όταν σκάβουν για οχυρωματικά τους έργα». Στη συνέχεια λέει: «Έπειτα ν' απαγορευτεί το ν' ανάθουν φωτιές μέσα στις εκκλησίες που έχουν τοιχογραφίες». Και πιο κάτω: «οι στρατιωτικές υπηρεσίες όπως λέει ο νόμος, να ετοιμάσουν ένα κατάλογο των μνημείων που έπαθαν ζημιές ολοκληρωτικές ή μερικές και ποιες από τους εχθρούς και από τις πολεμικές ενέργειες ή από τις πολεμικές ενέργειες των συμμάχων, πράγμα που ενδέχεται να χρειαστεί και στο Συνέδριο Ειρήνης, αλλά και που θα είναι απαραίτητο στην Αρχαιολογική Υπηρεσία για να αρχίσει τη στερέωση και αναστήλωση των σπουδαιότερων ή να περισυλλέξει έγκαιρα ό,τι είναι χρήσιμο από τα λείψανά τους και να τα καταθέσει σε μουσεία. Τέλος, πρέπει από τώρα ν' αρχίσει να γίνεται ένας κατάλογος των κινητών αρχαίων εικόνων, βυζαντινών, χειρογράφων, ξυλογλύπτων, τέμπλων κ.λπ., όσων υπάρχουν σε κάθε περιοχή και ν' αρχίσει η περισυλλογή τους και εξασφάλισή τους σε χώρους κατάλληλους. Βέβαια, οι περιοχές που δεν κινδυνεύουν να πατηθούν από τον κατακτητή. Φυσικά, όμως πρέπει η συστηματική τους καταλόγηση είναι απαραίτητο να γίνει παντού. Το ιδεώδες μάλιστα θα ήταν να γινόταν σύγχρονα και φωτογράφησή τους αν θα επέτρεπαν τα τεχνικά μέσα που υπάρχουν».

* Σημ. Επιμελητή: Ο Δ. Πάλλας πέθανε σε βαθειά γεράματα τον Μάιο 1995.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

«Καρπενήσι 5.6.44

Δημήτρη Πάλλα Έθνοσυμβούλου και Εφόρου Βυζ. Αρχαιοτήτων για την προστασία των αρχαίων.

Στη Σεβ. Γραμματεία Παιδείας

Όπου

Έρχομαι να υποδείξω με τιμή στη Σεβ. Γραμματεία Παιδείας το επιταχτικό καθήκον μας για τη διάσωση των αρχαίων και γενικά των ιστορικών κειμηλίων μνημείων και κειμηλίων μας. Μάλιστα τώρα που οι καταχτητές και από την άποψη ατούτη λεηλάτησαν κυριολεκτικά τη χώρα μας, εγύμνωσαν. Επαρχιακές συλλογές έκλεψαν ως και μέσα από την Αθήνα, ανέσκαψαν δίχως έλεγχο, εχάραξαν ονόματα ως και στον Παρθενώνα, κατέστρεψαν ανασκαφές, βομβάρδισαν και έκαψαν παλιές εκκλησίες και μοναστήρια και έβγαλαν στο εξωτερικό πλήθος από κινητά αρχαία, βυζαντινές εικόνες και άλλα αντικείμενα παλιάς τεχνης, προστατευόμενα απ' τον αρχαιολογικό νόμο. Έτσι που η προστασία των αρχαίων μας από την Κυβέρνηση της Ελεύθερης Ελλάδας να μπαίνει σαν υποχρέωση και εκπολιτιστική και πρώτα απ' όλα εθνική.

Από την Αρχαιολογική νομοθεσία αναγνωρίζεται σαν αρχαίο κάθε κτίριο ή λείψανο χτιρίου και κάθε κινητό αντικείμενο παλαιότερο του 1930. Δηλαδή αρχαία οικοδομήματα, αρχιτεκτονικά μέλη τους, τοίχοι ή θεμέλια, τάφοι, εκκλησίες, Μοναστήρια, σπίτια, Κάστρα, Πύργοι, Γέφυρες κ.λπ. έργα τέχνης και σκεύη από μάρμαρο, πέτρα, πηλό, μέταλλο κ.λπ. εικόνες με μέταλλο σε ξύλο, σε χαρτί ξυλογραφίες, εκκλησιαστικά σκεύη, δισκοπότητα κ.λπ. και έπιπλα, προσκυνητάρια κ.λπ. άμφια, χειρόγραφοι κώδικες, έγγραφα, σφραγίδες, νομίσματα και τέλος αντικείμενα της παλαιάς λαϊκής χειροτεχνίας σαν τα ξυλόγλυπτα, κεντήματα κ.λπ.

Οι δυνατότητες για συστηματική εργασία προς την κατεύθυνση αυτή τώρα είναι βέβαια πολύ περιορισμένες. Μπορούμε

όμως να κάνουμε ό,τι εξαρτιέται από μας και πρώτα - πρώτα μια πλατειά διαφώτιση για να μη προξενούνται καταστροφές από άγνοια. Νομίζω πως σαν πρώτο μέτρο που πρέπει να παρθεί είναι το να συστηθεί στους αντάρτες, τους μαθητές και το λαό μας, να μη χαράζουν τα ονόματά τους πάνω στα αρχαία και ιδιαίτερα στις τοιχογραφίες των εκκλησιών. Να υποχρεωθούν οι Επιτροπές Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς και τους κληρικούς να αναλάβουν κάτω από την προστασία τους το κάθε τί που έχει αρχαιολογική αξία. Ειδικότερα στους αντάρτες μας ας γίνει παράδειγμα ο αγνός λαϊκός αγωνιστής του 1821 Μακρυγιάννης που όταν βρήκες κάποτε ένα άγαλμα, το μελέτησε πρώτα και έπειτα το κατάχωσε για να το σώσει και να το χαρίσει ύστερα από την απελευθέρωση στο γένος για την παιδείαν του, όπως λέει. Ο στρατιωτικές μονάδες του ΕΛΑΣ θα αποφεύγουν βέβαια να χρησιμοποιούν για πολεμικούς σκοπούς τόπους με αρχαιολογική σημασία. Πρέπει όμως ακόμα να ειδοποιούν την Γραμματεία Παιδείας για κάθε αρχαίο λείψανο ή εύρημα που τυχαία συναντούν όταν σκάβουν για τα οχυρωματικά τους έργα. Εδώ δεν παραλείπω να σημειώσω πως οι οργανωμένοι Στρατοί έχουν υπηρεσία αρχαιολογικών μελετών και προστασίας μνημείων. Έπειτα να απαγορευθεί το να ανάβουν φωτιές μέσα στις εκκλησίες που έχουν τοιχογραφίες. Και πιο πέρα ακόμα πρέπει η Γραμματεία Παιδείας με τη βοήθεια των Αυτοδιοικήσεων και των Στρατιωτικών Υπηρεσιών πρέπει να μαζέψει πληροφορίες και να ετοιμάσει ένα κατάλογο των μνημείων που έπαθαν ζημιές ολοκληρωτικές και να ετοιμάσει ή μερικές (και ποιές) από τους εχθρούς ή και από τις πολεμικές ενέργειες των Συμμάχων. Πράγμα που ενδέχεται να χρειασθεί και στο Συνέδριο της Ειρήνης, αλλά και που θα είναι απαραίτητο στην Αρχαιολογική Υπηρεσία για να αρχίσει τη στερέωση και αναστήλωση των σπουδαιότερων ή να περισυλλέξει έγκαιρα ό,τι είναι χρήσιμο από τα λείψανά τους και να τα καταθέσει στα Μουσεία. Τέλος πρέπει από τώρα να αρχίσει να γίνεται ένας κατάλογος των κινητών αρχαίων (εικόνων, χειρογράφων, ξυλογλύπτων κ.λπ.) όσων υπάρχουν σε κάθε περιοχή και να αρχίσει η περι-

συλλογή τους και η εξασφάλισή τους σε χώρους κατάλληλους, βέβαια σε περιοχές που δεν κινδυνεύουν να πατηθούν από τον κατακτητή. Φυσικά όμως πρέπει η συστηματική τους καταλόγηση που είναι απαραίτητο να γίνει παντού. Το ιδεώδες μάλιστα θα ήταν να γινόταν σύγχρονα και φωτογράφισή τους, αν θα επέτρεπαν τα τεχνικά μέσα που υπάρχουν.

Με τιμή
Δ. Πάλλας